SOLIDARNOST IN PROSTOVOLJNO SOCIALNO DELO V DRAVSKI BANOVINI IN V LJUBLJANSKI POKRAJINI (od leta 1948 do 1945)

Anton Kikelj

Pričujoči prispevek je odlomek iz daljšega teksta, ki sem ga napisal na to temo: narejen je bil na osnovi podatkov iz raziskave Socialno skrbstvo na Slovenskem v obdobju od leta 1940 do 1950. V zbiranju gradiva za to raziskavo je poleg avtorjev (mag. Milene Tansakovič-Lamut, Franca Stopajnika in Antona Kiklja), sodelovalo tudi okrog 50 študentov VŠSD.

Zaradi večkratnega krajšanja teksta sem bil prisiljen tiste dele, ki so bili že raziskovani in objavljeni, črtati, ostale pa skrajšati. Pri pisanju sem se dosledno izogibal obravnave vseh institucionalnih oblik socialnega varstva in sem zajel le tista dogajanja na področju socialnega dela, ki so slonela na neinstitucionalni solidarnosti. Seveda pa to ni bilo vedno mogoče, saj je država s svojimi organi vedno usmerjala solidarnostne procese; bolj ko je bila avtoritarna, bolj jih je usmerjala k uresničevanju svojih političnih in vojaških ciljev, v kritičnih obdobjih pa jih je v celoti institucionalizirala in vnesla vanje močne elemente prisile.

V prvem delu obravnavam (zelo skrčeno) Dravsko banovino (torej brez Slovenskega Primorja, ki je bilo pod Italijo), v drugem pa Ljubljansko pokrajino, torej tisti del slovenskega prostora, ki ga je italijanski okupator priključil h kraljevini Italiji.

I. Dravska Banovina

I.I. Oblike razredne in stanovske solidarnosti (samopomoči)

Bratovske skladnice

V Jugoslaviji je bilo 5 samostojnih bratovskih skladnic, med njimi Bratovska

skladnica v Ljubljani, ki je zajemala Dravsko banovino. Bratovske skladnice so bile organizirane v večjih tovarnah, rudnikih, železarnah in v drugih večjih podjetjih na prostovoljni osnovi. Sredstva so se zbirala s prispevki (3-5% kategorijskega zaslužka), namenjena pa so bila delavcem in delavskim upokojencem, ki so bili v stiski.

Zveze združenj delavcev so se ustanavljale v letih 1940 in 1941 in zbirale prispevke, s katerimi so pošiljale v Delavski dom v Ljubljani brezposelne delavce, ki so tavali po deželi.

Podporno društvo železniških delavcev se je ukvarjalo z graditvijo poceni stanovanj za svoje člane.

Trgovska in dobrotniška bolniška blagajna je bila edina tovrstna ustanova v državi. Nudila je zavarovanje za primer bolezni za trgovce, obrtnike in industrijce, ki niso imeli obveznega zavarovanja.
V Mariboru je bila organizirana **Trgovska samopomoč.**

Podporno društvo državnih in banovinskih uslužbencev Dravske banovine je imelo posmrtni sklad, iz katerega je dajalo članom umrlih svojcev posmrtnine, in bolniški sklad, ki je zagotavljal brezplačne bolniške ordinacije in brezplačno dobavo zdravil. Dajalo je tudi podpore siromašnim porodnicam. Leta 1940 se je društvo preimenovalo v **Tovarištvo-podporno društvo finančnih uslužbencev v Ljubljani.**

Triglavska samopomoč (Maribor) je pomagala prizadetim, ki so ostali brez rejnika.

Poleg omenjenih je bilo v Dravski banovini še več društev, ki so delovala na principu samopomoči.

1.2. Humanitarne organizacije in društva

Rdeči križ

Po začetku 2. svetovne vojne (1939) je RK začel izpopolnjevati zaloge

zdravstvenega in sanitetnega materiala, prirejal je bolničarske tečaje in nabiralne akcije. Pomagal je revnim, brezposelnim in družinam, katerih hranilci so bili vpoklicani na vojaške vaje. Pomagal je pri dostavljanju pošiljk vojnim ujetnikom in internirancem vojskujočih se držav ter pri iskanju pogrešanih svojcev. Opravil je več nabiralnih akcij za primer vojne in organiziral naslednje zasilne bolnišnice v Ljubljani:

- v Alojzijevišču s 60 posteljami
- v Šlajmarjevem domu s 30 posteljami
- v Gluhonemnici s 50 posteljami
- v inštitutu za zdravlj. novotvorb s 45 posteljami
- v garnizijski bolnišnici, ki je bila cela rezervirana za delo RK.

Jugoslovanska Unija za zaščito dece je bila ustanovljena leta 1937. Zbirala je podatke o razmerah, v katerih so živeli otroci in njihovi starši, zlasti matere; o njihovi prehrani, vzgoji in drugem. Vodila je evidenco o zapuščenih otrocih in nudila svojim varovancem zaščito. Organizirala je predavanja, sestanke, roditeljske posvete, v programu pa je imela tudi ustanovitev zdravilišč, okrevališč in letovišč za otroke.

Bližajoča se vojna nevarnost je njeno dejavnost preusmerila na področje varstva otrok v vojni. Njene naloge so bile opredeljene v Uredbi o zaščiti pred zračnimi napadi in v Pravilniku o postopku za zaščito otrok v primeru vojne pred napadi iz zraka. Popisovala je otroke in pomožno osebje ter skrbela za preskrbo otrok in ureditev naselij ob evakuaciji. Med šolskimi počitnicami, leta 1940, so izvedli poskusne evakuacije otrok.

Državna krajevna zaščita dece in mladine je bila najstarejša humanitarna organizacija za zaščito otrok (ustanovljena 1909). Namen organizacije je bil, odpraviti vse škodljive vzroke za bedo otrok in ustvariti ugodne razmere za vzgojo telesno in duševno zdravega otroka.

Žensko društvo Maribor je zbiralo obleko, obutev in perilo za revne Mariborske otroke.

Društvo Jadranska straža je pošiljalo revne otroke na letovanja in izvajalo

nekatere druge akcije v prid otrokom.

Društvo Naša skrb za pohabljeno deco je bilo ustanovljeno, da bi pridobilo čim več sredstev za zdravljenje in okrepitev revnih in pohabljenih otrok ter plačevalo zanje zdravniške stroške.

Društvo za podporo revnih dijakov in učencev v Mariboru je iz lastnih virov in dotacij socialnega skrbstva podpiralo revne učence in dijake.

Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani je izdalo knjigo Pomoč najbednejšim; postala je osnova za vzgojo gluhoneme mladine.

Društvo Dom gluhih je skrbelo za odrasle gluhoneme.

Društvo prijateljev Golnika je podpiralo siromašne jetične bolnike.

Društvo Dom slepih je skrbelo za odrasle slepe občane, zlasti za tiste, ki so zapustili ...očevsko Banovinsko šolo za slepe otroke. Ustanovilo je Dom slepih v Stari Loki.

Društvo Kneginje Zore je podpiralo nadarjene srednješolce s podeželja.

Šolska društva so imela socialne odseke, ki so pomagali otrokom revnih članov društev.

1.3. Cerkvena dobrodelnost

Karitativna zveza za ljubljansko škofijo

"Karitativna zveza za ljubljansko škofijo je zveza karitativnih organizacij v ljubljanski škofiji. S svojim delovanjem je pričela v letu 1931, in ima pravila, ki jih je potrdila tako cerkvena kot svetovna oblast. Po teh pravilih ima namen združiti na katoliških načelih in nagibih osnovano človekoljubno delo društev, zavodov itd. pod vrhovnim vodstvom cerkvene oblasti, ne da bi posamezna društva izgubila po svojih pravilih določeno samostojnost, zbirati vse, ki so blage volje, v veliko občestvo krščanskega človekoljublja, posega-

ti vmes povsod, kjer je treba lajšati človeško bedo itd., zato ustanavlja karitativna društva in jih podpira, zastopa katoliško dobrodelnost; vodi karitativno statistiko, vzdržuje karitativno pisarno."[1]

Družba sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbovanje siromakov in za varstvo mladine na Slovenskem je bila ustanovljena leta 1876 in je bila najstarejša karitativna organizacija, ki je leta 1941 še delovala. Imela je 36 konferenc, od tega jih je bilo 19 na območju poznejše Ljubljanske pokrajine. Skrbela je predvsem za ubožne družine s številnimi otroki, za ubožno mladino in ubožne stare občane. Imela je svoje zavode za mladino (Jegličev dom, Mladinsko zavetišče na Viču, Zavetišče v Zeleni jami, Marijanišče, ki je bila osrednja tovrstna ustanova).

Družba sv. Elizabete je bila ustanovljena leta 1918 in je imela leta 1941 17 konferenc. Bila je organizirana povsem enako kot Vincencijeva družba, le da je bila ženska, Vincencijeva družba pa moška organizacija. "Družba ima namen, da v najtesnejši zvezi s cerkvijo izvršuje po možnosti telesna in duhovna dela krščanskega usmiljenja, kakor so zlasti: pomoč ubogim, varstvo osirotele, versko in nravno ogrožene učeče se mladine, oskrba bolnikov, skrb za služkinje, dela za dobro čtivo itd., in da tako v udih neti ljubezen do boga in bližnjega."[2]

Družba je imela delovne članice, podporne članice, dobrotnike in duhovne voditelje.

Škofijsko društvo za varstvo sirot je skrbelo za osirotele, zapuščene ali drugače ogrožene mladostnike. V Šentvidu pri Ljubljani je imelo mladinski dom Zavetišče sv. Jožefa, v katerem je bilo leta 1941 85 sirot.

Ljudska in dijaška kuhinja v Ljubljani je bila ustanovljena 1878. Leta 1940 je na dan sprejela od 1.200 do 1.400 gostov.

Društvo za varstvo deklet je vzdrževalo v Ljubljani Kolodvorski misijon - zavetišče in posredovalnico za služkinje in žensko mladino, ki je prihajala na delo v Ljubljano.

Društvo za varstvo vajencev je skrbelo za revne trgovske in obrtne vajence. Oskrbovalo jih je z obleko, hrano in delnimi prispevki za stanovanja.

Društvo sv. Rafaela za izseljence je bilo ustanovljeno leta 1906, da bi ščitilo izseljence.

Zadruga Služkinjski dom je imela svoj dom v Križevniški ulici v Ljubljani. Služkinjam je posredovala službo in jim nudila prenočišča.

Društvo za mladinske domove je ustanavljalo in podpiralo mladinska dnevna zavetišča ter organiziralo počitniške akcije. Imelo je počitniški dom na Zabreški planini pri Radovljici.

Karitativna zveza je imela Karitativno pisarno, ki je opravljala pisarniške posle za karitativna društva, organizirala karitativne krožke, imela svojo knjižnico in izdajala svoje glasilo Nova zapoved.

Druge oblike cerkvene dobrodelnosti

Podporni odsek III. reda je delal v korist odsluženim poslom in uslužbencem.

Kruh sv. Antona je bila frančiškanska ustanova v korist revežev. Prispevki so se nabirali v puščici v cerkvi, namenjeni pa so bili raznim prosilcem, večinoma revnim družinam.

Solidarnost in samopomoč na osnovi ideoloških in političnih opredeljenosti

Čeprav ima vsaka solidarnost, tudi politična in ideološka, izhodišča in kriterije, tu obravnavam le tiste vrste solidarnosti, ki so bile namenjene članom in podpirancem političnih strank. Če je bila stranka v ilegali, je morala biti takšna tudi vsaka oblika solidarnosti med člani.

Rdeča pomoč je znana iz zgodovine KPJ kot sestavina internacionalne delavske pomoči. Pomagala je žrtvam fašistične diktature, predvsem članom

KPJ v zaporih. Njeno delovanje je bilo tajno.

Ljudska pomoč se je leta 1936 razvila iz Rdeče pomoči in kot poilegalna organizacija razširila svoje delo na vse demokratične sile.

Samopomoč v okviru političnih strank in gibanj-takšno dejavnost so razvili Sokoli in verjetno tudi druge politične stranke in gibanja.

1.4. Solidarnostne in dobrodelne akcije

Zimska pomoč se je v Dravski banovini prvič izvajala leta 1939. Iz dohodkov te akcije je mestna občina Ljubljana vzdrževala mestno kuhinjo v stari Cukrarni, kjer so zlasti pozimi dobili brezplačno prenočišče in hrano številni siromaki, in prehodni mladinski dom, v katerega so oddajali najrevnejše otroke, tavajoče po mestu. Iz teh sredstev so se izvajala v Ljubljani in Mariboru dokaj obsežna javna dela, s čimer se je vsaj deloma ublažila nezaposlenost. Leta 1940/41 se je Zimska pomoč izvajala v državnem merilu. V Dravski banovini je bil ustanovljen Banovinski odbor Zimske pomoči, v občinah pa občinski odbori. V akciji naj bi sodelovale vse dobrodelne organizacije ter humanitarne organizacije in društva. Pridružile so se ji tudi državne institucije, vendar je z zbranimi sredstvi razpolagala zimska pomoč in ne dobrodelne organizacije.

Druge akcije so organizirale posamezne dobrodelne organizacije in društva, po svojem obsegu in ciljih pa so bile omejene.

2. Ljubljanska pokrajina

Pri obravnavanju Ljubljanske pokrajine sem vzel kot izhodišče Kidričevo tezo o državi v državi. Dejansko sta ves čas vojne obstajali in vzporedno delovali okupacijska oblast in ljudska oblast pod vodstvom KP in v okviru OF.

2.1. Socialna dobrodelnost v režiji ali pod toleranco okupacijskih oblasti

Nekatere upravne spremembe po priključitvi Ljubljanske pokrajine h kraljevini Italiji

Dne 3. maja 1941 je bila Ljubljanska pokrajina priključena h kraljevini Italiji. Zajemala je okraje: Ljubljana, Logatec, Novo mesto, Kočevje, Črnomelj in mestno občino Ljubljana. Z aktom o priključitvi je bila razglašena tudi avtonomija pokrajine. 18. aprila je bila uvedena civilna oblast. Za slovensko prebivalstvo je bila vojaška služba neobvezna. Ustanovljena je bila konzulta kot posvetovalni organ, vendar je kmalu razpadla.

Ljubljana je postala upravno središče Ljubljanske pokrajine. V njej je bil sedež visokega komisariata, fašističnega federala in XI. armadnega zbora. Gostota okupacije je bila najvišja v Evropi, saj je prišel en okupacijski vojak v pokrajini na 4 prebivalce, v Ljubljani pa na 3. Načelniki okrajev so bili Italijani, župane pa je imenoval visoki komisar (pretežno iz vrst bivših županov).

Za uradno moneto je bila uvedena lira, Službeni list Dravske banovine pa je postal uradni list visokega komisarja.

Pokrajinski podporni zavod

Decembra 1941 je visoki komisar ustanovil Pokrajinski podporni zavod pri visokem komisariatu, "... smatrajoč za potrebno, da se obče podporno delo v območju Pokrajine poenoti...

... Namen zavoda je podpirati po krajevnih odborih, ki se ustanovijo v občinah Pokrajine, posameznike in družine, ki so v posebno težavnih razmerah... Sredstva dobi od dohodkov, imovine, ministrstva, sredstev, ki jih nakaže visoki komisar, občinskega proračuna, nakazil ustanov in zasebnikov." [3]

S tem aktom so bile vse oblike samopomoči in druge oblike neinstitucionalne solidarnosti iz Dravske banovine postavljene zunaj zakona. Prepovedano je bilo nabiranje kakršnihkoli sredstev mimo Podpornega zavoda, to so lahko počela le nekatera društva iz Karitativne zveze. V Pokrajino je bil uveden italijanski sistem socialnega zavarovanja, pri čemer je Pokrajinski podporni zavod pokrival tiste, ki niso imeli lastnih dohodkov ali pa so bili le ti nezadostni, in je bil edina socialna institucija, ki je še zadržala elemente ka-

ritativne dejavnosti.

Zimska pomoč

Med italijansko okupacijo je bila prepovedana tudi akcija Zimske pomoči, ki je bila obnovljena po nemški zasedbi Ljubljanske pokrajine, pozimi leta 1943/44. Vzrok za centralizacijo dobrodelnosti pod italijanskim okupatorjem je treba iskati tudi v demagoškem stališču, ki je izhajalo iz socialne zgradbe fašizma, "da se z nudenjem pomoči ne sme poniževati tistega, ki pomoč sprejema, in se mora deliti v prostorih, ki so primerni z moralnega in zdravstvenega stališča".[4]

Obnovljena Zimska pomoč je bila organizirana po nemškem zgledu kot socialna institucija z močnimi elementi prisile in je izključevala komuniste in njihove simpatizerje. Delovala je v okviru Pokrajinskega podpornega zavoda. Osebje Zimske pomoči je bilo podvrženo vojaški disciplini in je moralo izkazovati brezpogojno poslušnost. Prostovoljci so bili izključeni: "Volonterji so samo za nadlego in nepotrebno nerganje."

V načrtu Zimske pomoči je bila Rupniku (ki naj bi odpri akcijo) sugerirana tudi vsebina poziva, ki po svoje ilustrira uporabo prisile: "... Zato bi se v pozivu mogel poudariti tudi primeren uradni pritisk, primerna evidenca in primerna grožnja, da se bo stiskovitost primerno ocenila. Oblast ima toliko raznih sredstev na razpolago - od najmilejših do najstrožjih -, da lahko uveljavi svojo voljo."[5]

Pred akcijo so zasnovali široko propagandno kampanjo na radiu, v časopisih ter z letaki in lepaki.

Zbrana sredstva Zimske pomoči naj bi se razdelila med ljubljanski Podporni zavod (70 %) in druge podpirance: Rdeči križ, Karitativno zvezo (Vincencijeva družba, Elizabetina družba in Kolodvorski misijon), domobrance, Društvo slepcev in Društvo za slepce. Rupnik naj bi povabil na posvet vse delodajalske zveze (korporacije); določil namreč naj bi se jim prispevek, bogatim posameznikom, ki niso bili člani korporacij, pa bi z osebnim pismom

označil, kolikšna vsota se od njih pričakuje.

Organizirale naj bi se tudi "nabiralne akcije na cesti", ki pa bi "....imele kvečjemu moralni pomen..., kajti vsota, ki bi se zbrala od ubožnih ljudi na cesti, za potrebe zelo malo pomeni."[6]

Nabiralci naj bi bili člani dobrodelnih organizacij, da bi "stvar izgledala strankarsko nevtralna."[7]

Razdeljevanje podpor je bilo centralizirano. Zato je pokrajinska uprava izdala **Podporne knjižice**, ki jih je v Ljubljani izdajal Podporni odbor za mesto Ljubljana. To knjižico so brezpogojno zahtevali pri kakršnikoli podpori, ki so jih dajale posamezne ustanove ali društva. Podpore so dobili le tisti, ki so jih bili "vredni in potrebni", to pa se je ugotavljalo s poizvedbami pri raznih organih. Skupaj je bilo opravljenih 3.226 poizvedb (pri škofiji 884, pri župnijskih uradih Vincencijevih in Elizabetinih konferenc 888, pri policiji 636, zaupnih 22 in LOP 996). Gotovo je, da so te poizvedbe poleg socialnih vsebovale tudi politične kriterije.

Podporni zavod je uvedel kartoteko prosilcev, ki je bila na voljo vsem, ki so rabili podatke o posameznikih. V knjižici vsakega prosilca je sam Zavod najprej na prvem mestu vpisal svoj delež in s tem dal vedeti, kolikšne podpore naj bo prosilec deležen. Blagajna Zimske pomoči je do 31. marca 1944, ko je bila Zimska pomoč ukinjena, izplačala 1.425 podpor, dobila pa je 9.845 vlog.

V nasprotju s prvotno zamislijo je Zimska pomoč (ki naj bi po načrtih zbrala 8 milijonov lir) podpirala še naslednje institucije:

Ljubljanski mestni socialni urad - ta ni imel dovolj sredstev za podpirance, za katere je moral po zakonu skrbeti (socialno šibke in nesposobne za pridobitno delo, vse osebe do 18. leta starosti, ki niso imele sredstev za preživljanje in so bile pristojne v Ljubljansko pokrajino); **Odbor za povratnike in begunce** na Ledini v Ljubljani - ta je podpiral "begunce s podeželja", ki so "zbežali pred komunističnim terorjem", in **škofijsko dobrodelno pisarno.**

Socialna pomoč

Zimska pomoč je prenehala poslovati 31. marca 1944, vse njene posle pa je prevzela Socialna pomoč. "Socialna pomoč se kot javna skrbstvena ustanova vključi v organizacijo skrbstvenih zavodov, stoječih pod vodstvom in nadzorstvom Pokrajinskega podpornega zavoda."[8]

Socialna pomoč je bila centralna socialna institucija, ki je izvajala prostovoljno in prisilno zbiranje sredstev in je bila za to delo **edina pristojna** (podčrtal A.K.). Socialna pomoč je sama razdeljevala zbrana sredstva posameznim dobrodelnim in drugim organizacijam, ki so "...ohranile še svoje posebne naloge pri razdeljevanju podpor določenim krogom podpirancev ali imele še posebne druge naloge."[9] "Socialna pomoč skrbi še nadalje za begunce in povratnike, katere je tudi doslej že podpirala, čeprav je zanje skrbela tudi Škofijska dobrodelna pisarna.

Prav tako prevzema Socialna pomoč skrb za one reveže, katere so podpirale Vincencijeve in Elizabetine konference, pri čemer pa dodeli navedenim organizacijam še posebne dotacije za izvrševanje posebnih nalog teh organizacij...

...Socialna pomoč pa pridobi po drugi strani izključno pravico do nabiranja sredstev za dobrodelne namere in ta uporabi....deloma zase, deloma pa jih nakaže posebnim dobrodelnim organizacijam... vendar pa so te organizacije dolžne dajati Socialni pomoči obračun glede posebej prejetih dohodkov kot tudi izdatkov. Razen tega bodo te organizacije, kolikor bodo same delile podpore, brezpogojno tudi dolžne pošiljati podatke centralni kartoteki, ki se bo obenem s Pokrajinskim podpornim odborom priključila Socialni pomoči in na podlagi katere bo razvidna točna evidenca glede vseh od kogarkoli izdanih podpor.

Na seji Pokrajinskega pomožnega odbora za socialno pomoč, novembra 1944, je nemški svetovalec nakazal "najbolj sodobne smeri socialnega skrbstva" - vse socialne pomožne ukrepe, ki se izvajajo dodatno, čez okvire zakonitega

ubožnega skrbstva je treba zbrati in voditi enotno. Velja naj načelo - vse primere bede in stiske ublažiti ter prizadetim nuditi možnost, da se iz stiske rešijo in postavijo na noge - sodelovati mora vse prebivalstvo brez razlike.

Nabiralne akcije Socialne pomoči

Socialna pomoč je začela poslovati 1. aprila 1944 in delovala do konca vojne. Njeno delovanje je bilo omejeno na Ljubljano in v manjši meri na Novo mesto. Poskus ustanovitve Socialne pomoči v Slovenskem Primorju, ki so ga izvedli belogardistični veljaki, je propadel zaradi tega, ker prebivalstvo ni hotelo sodelovati.

Nabirke Socialne pomoči so bile stalne in posebne. Stalne so se izvajale nepretrgano, dnevno časopisje pa je dnevno objavljalo pozive k darovanju.

Posebne so bile akcije za pomoč beguncem iz pokrajine (ki so zbežali pred "komunističnim terorjem"): akcija za pomoč oškodovancem zaradi letalskega napada na Ljubljano; akcija za pomoč Idriji po 6. letalskem napadu, na podeželju, pa je bila akcija Kmet pomaga kmetu, namenjena kmečkim beguncem v Ljubljani in nekaterih drugih mestih. Pogoste so bile "Pobirke" po ljubljanskih cerkvah in pri domobranskih enotah.

Škofijska dobrodelna pisarna

Ustanovljena je bila 30. julija 1942, s sedežem na Miklošičevi 7 v Ljubljani. O ustanovitvi je v Škofijskem listu izšlo naslednje obvestilo: "Na podlagi sklepa seje socialno-karitativnega sveta z dne 30. julija 1942 se je ustanovilo v okviru škofijskega ordinarita v Ljubljani "Škofijsko karitativno tajništvo," ki organizira in vodi Škofijsko dobrodelno pisarno."[11]

Škofijska dobrodelna pisarna je imela več odsekov.
Begunski odsek je dajal "beguncem iz pokrajine" hrano, obutev, obleko, denar in drugo. Do januarja 1943 je dobilo pomoč okrog 3.000 ljudi. V šoli na Ledini je bilo begunsko taborišče, v katerem je bilo do 14.1.1944 788 ljudi.

Sposobne za vojaško službo so pošiljali k domobrancem. Za begunce so organizirali protikomunistična zborovanja, obvezna predavanja in tečaje.

Oblačilni odsek je dajal obleko in denar.

Odsek za internirance je imel delno kartoteko internirancev. Odhajajočim in vračajočim se internirancem so nudili okrepčila na kolodvoru v Ljubljani. Vračajoče se internirance iz podeželja so prepričevali, da se zaradi "divjanja komunistov" ne morejo vrniti na domove in so jih pošiljali k domobrancem.

Splošna podporna akcija je bila namenjena družinam.
Odsek za srednješolce in akademike je podpiral učence in študente.

Odsek za pogorelce je dajal pomoč prizadetim, "ki so jim komunisti požgali hiše."

Pisarna je vodila **evidenco osebnih žrtev** s podatki ubitega, **evidenco materialne škode** po posameznih župnijah in **seznam beguncev s Štajerskega.** Pisarna je namestila 17 otrok, ki so se vrnili iz taborišč, v otroška zavetišča.

Škofijska dobrodelna pisarna - podružnica Novo mesto

Ustanovljena je bila 23. aprila 1943. Pri ustanavljanju te podružnice je bilo precej težav. V okviru župnega oziroma dekanijskega urada naj bi se ustanovil "... dobrodelni odbor, ki bi pomagal beguncem, izseljencem in pogorelcem in sploh vsem, ki so postali žrtve vojnih razmer... Tako mislimo, da bi bilo prav, da se tudi pri vas pritegnejo k temu delu oni liberalni krogi, ki niso simpatizerji z OF..."[12] Podružnica je ustanovila Ljudsko kuhinjo, skrbela za nastanitev beguncev in izvajala nabiralne akcije.

Kmečka pisarna

Kmečka pisarna je imela sedež v Ljubljani. Čas ustanovitve ni natančno ugotovljen, vemo pa, da je 18. decembra 1943 Rupnik prevzel nad njo pokroviteljstvo. Njena naloga je bila "kulturni dvig in duševna zaposlitev beguncev."

imela je 4 odseke: kmetijski, živinorejski, socialni in kulturni. Ustanovljen je bil poseben odsek za begunke, ki je organiziral protikomunistična predavanja in tečaje.

Karitativna zveza - delovanje med vojno

Podatki o delovanju društev Karitativne zveze segajo do konca leta 1943. Omenja se delovanje Vincencijeve družbe, Elizabetine družbe in Kolodvorskega misijona.

Obnovljena Zimska pomoč (1943/44), Socialna pomoč in ustanovitev Škofijske dobrodelne pisarne - vse to je neposredno vplivalo na usihanje samostojnosti in obsega dela Karitativne zveze in njenih društev. Karitativno socialno dejavnost je vse bolj neposredno prevzemala cerkev, o čemer priča tudi zapis z dušnopastirskega tečaja iz leta 1944: "Karitas in dušnopastirsko delo sta neločljivo povezana. Ideal je, da bi vsaka fara skrbela za svoje reveže. Zato je potreben pregled in posebna knjiga Matricula pauperum, ki jo sestavi župnik sam in opremi z vsemi potrebnimi opombami. Posebna pozornost je potrebna za take, ki svojo revščino skrivajo in jih je sram prositi. Takim je treba večkrat skrivaj hitro pomagati. Za podobne slučaje je potreben v vsaki fari župnijski podporni fond. Ta se lahko osnuje iz prostovoljnih prispevkov in zbirke "Kruh sv. Antona." Na splošno pa so za pomoč revežem karitativna društva. Člane vseh teh je treba pogosto opozarjati, da ne bodo tega vršili kot hladni uradniki. Vedno bolj se pa čuti potreba, da bi karitativno delo ne bilo prepuščeno le društvom, ampak da bi ga cerkev sama bolj neposredno opravljala in širokopotezno vodila. Tako že sedaj dela škofija med vojsko s svojo dobrodelno pisarno, ki naj bi ostala tudi po vojni...." [13]

Po vojni je bila Karitativna zveza razpuščena. Vsa premična in nepremična imovina je bila podržavljena, z njo pa so upravljali ljudski odbori.

Rdeči križ

Delovanje okupacijskega Rdečega križa v Ljubljanski pokrajini lahko razdelimo v tri faze:

V prvi fazi (od začetka okupacije do 26. oktobra 1941) je bil RK organiziran na enak način kot pred vojno, na vodilne položaje pa so bili postavljeni Italijani. V tej fazi velja omeniti velik prispevek RK pri poizvedovanju. **Odsek za poizvedbe za pogrešanimi** je bil ustanovljen 15. aprila 1941 in je imel 5 odsekov: prijavni, odjavni, kurirski, obveščevalni in odsek za vojne ujetnike. V Ljubljani je imel 20 (izključno prostovoljnih) delavcev in 72 kurirjev, ki so do 25. aprila 1941 "obdelali" 172 večjih mest in krajev v bivši Jugoslaviji in po Evropi in opravili več tisoč uspešnih poizvedb. Podobno akcijo je izvedel tudi okrajni odbor RK v Novem mestu.

Socialni odsek RK je skrbel za nastanitev in oskrbo priseljencev iz tistih krajev slovenskega prostora, ki niso sodili v Ljubljansko pokrajino, in iz drugih krajev bivše Jugoslavije.

V drugi fazi (od ustanovitve italijanskega Rdečega križa - avtonomne sekcije Ljubljana) je deloval le formalno. Ukvarjal se je s paketno službo in z raznimi obvestili in opozorili visokega komisariata.

V tretji fazi (po kapitulaciji Italije in ustanovitvi Rdečega križa Slovenije do konca vojne), je bilo delo Rdečega križa usmerjeno na povratnike iz Italije, predvsem v Ljubljani in v Logatcu.

Druge nabiralne akcije

Nabiralna akcija Olge Rupnik je bila izvedena decembra 1943 na pobudo Olge Rupnik, za obdaritev "najbolj prizadetih članov slovenske skupnosti - domobrancev."

Vsestranske akcije so se izvajale od leta 1938 do 1942. Prirejal jih je Vrhovni socialni svet "za lajšanje bede". Prispevki so se dajali ob vseh svetih, namesto vencev.

Božičnice so organizirali v korist socialnih zavodov.

Podporna akcija je bila organizirana na pobudo Graziolija "za podpiranje

siromašnih slojev." V akciji naj bi sodelovali imovitejši delodajalci.

3. Prostovoljne socialne aktivnosti v okviru narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljanski pokrajini

Da se mi ne bi očitalo, da je ta prikaz nepopoln in celo površen, bom naštel vzroke zanj: 1. Omejena dolžina prispevka. 2. Mnoge stvari so bile že objavljene - glej Otroci v senci vojnih dni, ZPM Ljubljana,1980; o Rdečem križu je pisala tov. Ivica Žnidaršič; o revolucionarni Ljubljani je napisanih veliko knjig ..., zato sem se usmeril na doslej manj raziskano in manj znano snov. 3. Specifičnost dogajanj v Sloveniji (tudi v Ljubljanski pokrajini) terja poseben metodološki pristop, ki v kratkem zapisu ni mogoč. 4. Množica socialnih procesov v okviru NOG ima poudarjene značilnosti prostovoljnega socialnega dela; po ustanovitvi odseka za socialno skrbstvo pri SNOS, leta 1944, pa ugotavljamo vzporedne procese prostovoljnega in institucionalnega dela. Elemente institucionalnega dela zasledimo že pri prvih odborih OF in NOO kot začasnih organih oblasti, nanje pa so bile vezane množične organizacije (OF, Protifašistična ženska zveza, mladinske organizacije, Delavska enotnost) in partizanske čete, ki so pogosto opravljale socialne akcije.

Ti procesi niso bili povsod enaki. Odvisni so bili predvsem od tega, ali je bil kraj pod stalno okupatorjevo zasedbo (Ljubljana, Novo mesto), ali je bil pretežno osvobojen, z občasnimi vdori okupacijskih sil in posejan s sovražnikovimi postojankami (pretežni del podeželja), ali pa je bil dlje časa povsem osvobojen (Bela krajina).

V krajih, ki so bili pod stalno zasedbo, je bilo socialno delo v okviru NOG vseskozi ilegalno in usmerjeno k reševanju socialnih težav pripadnikov tega gibanja in njegovih podpirancev. Z izkušnjami, ki jih je imela KP iz predvojnega ilegalnega dela in z množično podporo prebivalstva, je bilo to delovanje mogoče držati v tajnosti, manj je bilo izdajstva, delo pa relativno varnejše kot na polosvobojenem ozemlju.

Na polosvobojenem ozemlju je bilo delo zaradi neobrzdanih represivnih ukrepov okupatorja in domačih izdajalcev težavnejše.

Na osvobojenem ozemlju je bilo delovanje organov ljudske oblasti bolj ali manj nemoteno, prostovoljne socialne aktivnosti pa so se izvajale vzporedno z institucionalnim socialnim delom. Te aktivnosti so zajele vse prizadete, ne glede na njihovo pripadnost.

Ljubljana - središče vseljudskega odpora

Že leta 1941 je bil v Ljubljani ustvarjen najpopolnejši sistem množičnega odpora proti okupatorju, kar jih je poznalo kakšno okupirano mesto; množična OF, propagandni aparat, obveščevalna služba, borbene grupe, narodna zaščita, množične organizacije (OF, mladinska OF, Delavska enotnost, SKOJ, Ljudska pomoč...), predvsem pa množična podpora prebivalstva (90 %). Zato je boj proti okupatorju lahko zajel vsa področja življenja in se je izvajal v najrazličnejših oblikah. Med bistvene komponente tega odpora uvrščamo tudi različne socialne aktivnosti.

Ljudska pomoč (1936 - 1942)

Junija 1940 je bila na konferenci CK KP Slovenije postavljena zahteva, da Ljudska pomoč razširi svojo dejavnost na vse protifašistične in demokratične množice. Po italijanski okupaciji je hitro razvila mrežo svojih odborov in pododborov. Člani LP so prihajali iz številnih organizacij in društev in iz vseh družbenih slojev, ki so tvorili skupno fronto demokratičnih sil.

Odbori LP so bili sprva organizirani posebej, vzporedno z odbori OF, avgusta 1941 pa so se vključili v obstoječo organizacijo OF. Od tedaj naprej je bil v vsakem odboru OF tudi član odbora LP, ki je vodil vzporedni odbor LP.

V Ljubljani je po en član odbora LP odgovarjal za eno od naslednjih dejavnosti: za ilegalčke, zaporniški sektor, vojaško in civilno intendanco, preskrbo stanovanj ilegalcem, kasneje pa tudi za bolne in ranjene partizane.

Sekcija za pomoč ilegalčkom je skrbela za varstvo otrok ilegalcev, partizanov, umrlih v taboriščih, talcev in drugih pripadnikov odpora. To je bila svojevrstna oblika ilegalnega skrbništva. Ni natančnih podatkov o številu

ilegalčkov (doslej je znanih 107 otrok ilegalčkov in 76 otrok, ki so živeli s svojimi materami - vsi, razen enega, so preživeli vojno).

LP je tem otrokom zagotovila namestitev v internatih ali pri rejnikih, največkrat pod tujim imenom. Zanje je ilegalna tehnika priskrbela ponarejene dokumente in prave ali ponarejene živilske karte. Z vsemi potrebščinami jih je oskrbovala LP iz svojih skladišč. Otroški sektor LP (pozneje Slovenske narodne pomoči - SNP) je uspel zagotoviti popolno tajnost in varnost teh otrok. Za nekatere otroke so skrbela stanovska združenja (profesorska, novinarska in druga), za otroke svojih članov pa so skrbeli tudi Sokoli in Krščanski socialisti, zato je praktično nemogoče zbrati vse podatke.

Sekcija za pomoč zapornikom je skrbela za zapornike. Člani aktiva za zapornike pri LP (SNP) so bili odgovorni za posamezne zapore: na sodišču v Belgijski vojašnici, v šempetrski vojašnici, na ujetniškem oddelku splošne bolnice, v umobolnici na Poljanskem nasipu. Vsak izmed njih je imel 6-10 sodelavcev. Za sodelovanje so pridobili tudi paznike. Zapornike so oskrbovali s hrano, literaturo, prinašali so pošto in različne informacije. V tej sekciji so sodelovale v glavnem ženske.

Sekcija za pomoč internirancem je bila ustanovljena ob koncu leta 1941, ko so Italijani pričeli z interniranjem. Internirancem so pošiljali pakete s hrano in drugimi potrebščinami. Pakete so pošiljali znanim in neznanim internirancem, njihove naslove pa so dobivali iz taborišč.

Sekcija za intendanco je imela zastopnike v vsakem rajonskem odboru OF. Sekcija je zbirala material pod geslom "vse od šivanke do tanka", se pravi, da so zbirali vse, od opreme za dojenčke do orožja in vojaške opreme. Vsako dobljeno stvar so evidentirali in shranili v terenskih ali kvartnih skladiščih.

Ena najbolj množičnih akcij je bila "Akcija po žličkah", v kateri so v resnici po žličkah zbirali sladkor, moko, riž, testenine in maščobe za zapornike in internirance. Odziv je bil zelo velik, saj je večina družin prispevala za vsakega družinskega člana posebej. Te množične akcije so posebnost tudi zato, ker OF ni imela na voljo sredstev javnega obveščanja in ker so te ak-

cije izražale avtentičen čut solidarnosti z OF.

Slovenska narodna pomoč

IO OF je 20. januarja 1943 poslal dopis poverjeništvom IO OF in okrožnim odborom OF, v katerem navaja, da se LP preimenuje v Slovensko narodno pomoč (SNP). Poudarili so, da je SNP širša organizacija kot OF. Zajela naj bi vse tiste Slovence, ki so zgolj iz humanitarnih razlogov pripravljeni podpirati žrtve okupatorja in belogardističnega terorja. "SNP ne sme biti kaka okostenela organizacija s strogo opredeljenimi organizacijskimi principi. SNP je predvsem gibanje, ki mu je sicer treba ustvariti lastne forme, ki pa šteje za svoje pripadnike vse Slovence, kakorkoli podpirajoče protiokupatorsko in protibelogardistično gibanje."[14]

SNP je povezovala Slovensko protifašistično žensko zvezo (SPŽZ), Zvezo slovenske mladine, OF in LP. Na terenu so te organizacije delale ločeno, povezane pa so bile v odborih.

O obsežnosti akcij LP in SNP govori podatek, da je bilo v Ljubljani samo za podporo otrokom in družinam sprva razdeljenih 70.600 lir mesečno, pozneje 500.000, pred osvoboditvijo pa celo 1.000.000 lir, kar velja za območje znotraj žice. Domnevamo lahko, da je bila skupna količina zbranih sredstev, ki jih je zbirala LP (SNP), oprta na ljudske množice, večja, kot so jih zbrale uradne okupatorjeve institucije z metodami prisile in pritiskov ter ob široko zasnovani propagandi in uporabi javnih občil. Tako je bila Ljubljana v prvih vojnih letih najpomembnejši materialni vir oskrbe oboroženega boja in odpora na Slovenskem.

Prostovoljno socialno delo v okviru NOB na Notranjskem

Na polosvobojenem ozemlju, kakršno je bila Notranjska, so bile razmere povsem drugačne od tistih v Ljubljani. Prostovoljne socialne aktivnosti lahko spremljamo le kot skupne aktivnosti prebivalstva in partizanskih čet, z močnimi elementi samoobrambe in samopomoči. Bolj naključno izbrane dogodke, ki jih tu navajam, uporabljam zgolj za ponazoritev socialnih aktivnosti

na polosvobojenem ozemlju in ne za analiziranje tega dogajanja.

Na osvobojenem ozemlju Notranjske je bila poleti 1942 vzpostavljena nova ljudska oblast po odborih OF. IO OF je 27. maja 1942 izdal navodila za izvajanje Odloka o postavitvi narodne oblasti, v katerih je med drugim zapisano:

"1. Temeljni odbori OF na sedežih občinskih uprav prevzamejo od občinskih odborov, ki s postavitvijo civilnih oblasti seveda prenehajo obstajati, vso občinsko imovino. S to imovino razpolagajo v korist prebivalcev...

3. ... Organizira naj se načrtno shranjevanje zalog dobro hranljivih živil, v ta namen naj se v gozdovih uredi primerna mesta... Organizira naj se pomoč v hrani in obleki. Pogorelcem in drugim žrtvam fašističnega terorja ter rodbinam padlih partizanov in zaščitnikov naj se prav tako nudi ustrezna pomoč. Za begunce z zasedenega ozemlja naj se po potrebi organizira javne kuhinje...."[15]

Ker se je pripravljala roška ofenziva, so prebivalci začeli postavljati lesene barake v gozdovih (kar se je pozneje pokazalo kot neprimerno).

Mnogi prebivalci, ki so bili z javnim in aktivnim delovanjem za OF, so bili kompromitirani in postavljeni pred dilemo, ali naj zapustijo domove ali pa sovražnika počakajo doma.

Italijanska ofenziva je dosegla Notranjsko 26. julija 1942. Poveljujoči general Mario Robotti je takole pojasnil Musolinijeve smernice za ofenzivo: "...Nobenih pomislekov proti povečanju škode, ki jo osebno in stvarno prizadejamo upornikom... Zato smo ukrenili, da se postopoma vsi sposobni moški izselijo na Rab. Ni se treba ozirati na to, če je kdo neškodljiv. Torej popolna izpraznitev... Naj vas ne briga trpljenje prebivalstva. V polni meri moramo biti koristno kruti... Razume se, da interniranje ne izključuje streljanja vseh tistih, ki so krivi ali sumnjivi komunističnega delovanja...."[16]

Posledice so znane. Poznamo jih iz številnih krajev po vsej Jugoslaviji. Množično streljanje talcev, požgane in izropane vasi, internacije, nastanek bele garde in kolaboracije. Po ofenzivi so na svojevrsten način izolirali preostalo

prebivalstvo: zasilno so ga preselili v utrjene postojanke. Izhod iz postojank je bil dovoljen le s posebnimi propustnicami. Simpatizerjem OF so bile odvzete življiske karte. Mnoge partizanske družine so bile v stalni nevarnosti pred maščevalnimi ukrepi okupatorja in domačih izdajalcev. Mnoge vasi so ostale prazne. V takih razmerah so nastale številne oblike solidarnostne pomoči med krajani samimi in med krajani in partizanskimi četami. Spravilo pridelkov, zasilno popravilo hiš, pomoč v hrani, obleki... to so le nekatere izmed mnogih oblik solidarnosti. Omeniti velja, da se je to delalo organizirano, po sklepih odborov OF, poveljstev partizanskih enot in političnega vodstva, ob sodelovanju množičnih organizacij.

Civilno taborišče (Slivniški bataljon)

Zaradi maščevalnih naklepov fašistov so partizani po sklepu notranjskega vojnega in političnega vodstva najbolj ogrožene partizanske družine odpeljali v gozdove. Tako je nastal Slivniški bataljon, v katerem so bili vključeni tako zdravi, za boj sposobni moški kakor tudi matere z majhnimi otroki ter ostareli in onemogli. V partizane so prišli 2. septembra 1942, taborili pa so pod Snežnikom na Notranjskem. Ta primer navajam kot svojevrstno obliko varstva ogroženega, nemočnega prebivalstva, ki simbolizira vezi med ljudstvom in njegovimi oboroženimi silami (več o tem glej: Anton Avsec: Pionirska četa Slivniškega bataljona, Otroštvo v senci vojnih dni).

4. Nekaj zaključkov

4.1. Dravska banovina

Čeprav je imela Dravska banovina relativno napreden sistem zavarovanja delavcev ter državnih in banovinskih uslužbencev, so bili številni stanovi popolnoma nezaščiteni. Najštevilnejši med njimi je bil kmečki proletariat, ki je bil neizčrpen vir revščine in beraštva. V podobnih razmerah so živeli hišni in gospodinjski posli in invalidi (ki svojih pravic niso mogli uveljaviti). Ker država po svojih institucijah ni pokrivala najnujnejših socialnih potreb nižjih in srednjih slojev prebivalstva, so se razvile mnoge oblike samopomoči, medsebojne pomoči in dobrodelnosti.

začetek druge svetovne vojne je razmere še zaostril. Prejšnjim težavam so se priključile množice nezaposlenih in draginja. Država se je zatekla k množičnim solidarnostnim akcijam (Zimska pomoč 1940/41), ki naj bi najbednejšim slojem omogočile preživetje.

Država je po svojih institucijah pokrivala le manjši del socialnoskrbstvenih potreb (v mestih 10 %, na podeželju pa praktično nič). Zato je breme prenesla na humanitarne organizacije, dobrodelna društva, cerkvene institucije in različne oblike solidarnosti na osnovi samopomoči in medsebojne pomoči. Neinstitucionalna solidarnost se je oblikovala po različnih kriterijih: stanovskih, verskih, političnih in splošno humanitarnih. Država je izključevala le tiste oblike, ki so bile revolucionarne in usmerjene v rušenje obstoječega družbenega reda, kar je bilo v skladu z doktrino klerikalnega vodstva: "...Narava ukazuje, da bivata ta dva razreda v sožitju in v slogi drug ob drugem... potrebujeta se med seboj. Kapital ne more živeti brez delavstva in delo ne brez kapitala. Vera uči delavca in obrtnika, naj v redu in pošteno izpolnjujeta pogodbe, ki sta jih sklenila in naj se nikdar ne dotakneta lastnine svojega delodajalca, niti naj ne žalita njegove osebnosti, naj se nikoli ne zatekata k nasilnim dejanjem, ko branita lastne zadeve, niti naj se nikdar ne združita, da bi povzročila vstajo ali nered...."[17]

Množična solidarnost je imela vrsto pozitivnih učinkov. Omogočila je prebroditi najhujše težave, poleg tega pa je pri vseh družbenih slojih ustvarjala čut solidarnosti in potrebne pogoje za razvoj mnogih pomembnih socialnih institucij.

4.2. Ljubljanska pokrajina

Socialna dobrodelnost v režiji okupatorja

Italijanski okupator je v Ljubljanski pokrajini uveljavil italijansko fašistično socialno zakonodajo in uvedel obvezno socialno zavarovanje za vse kategorije delavcev in uslužbencev ter družinsko zavarovanje.

Uvedel je "zakonito ubožno skrbstvo" za tiste kategorije ljudi, ki niso imeli lastnih dohodkov oziroma jim ti dohodki niso zadoščali za preživljanje. Redni

viri "zakonitega ubožnega skrbstva" niso zadoščali za pokrivanje stvarnih potreb, zato je ustanovil Podporne zavode (odbore), prek katerih je zbiral manjkajoča sredstva. Zbiranje sredstev mimo podpornih zavodov je prepovedal. Posledica tega je bila, da so prenehale delovati vse prejšnje oblike solidarnosti (samopomoči, delovanje vseh humanitarnih organizacij in društev in vse solidarnostne akcije).

Po kapitulaciji Italije je nemški okupator obnovil in institucionaliziral Zimsko pomoč in prisilno zbiranje sredstev, predvsem pri premožnejših slojih. Celi akciji je poskušal dati videz nestrankarskega in prostovoljnega pristopa. Razdeljevanje se je izvajalo po kriteriju "potrebnosti in primernosti" prosilcev, ki so ga ugotavljali s poizvedbami, zato je dobila pomoč le približno 1/3 prosilcev. Po drugi strani se je iz teh sredstev financiralo slovensko domobranstvo in Škofijska dobrodelna pisarna.

Z ukinitvijo Zimske pomoči se je ustanovila Socialna pomoč, ki je prevzela organizacijo in metode dela Zimske pomoči. Razlika je bila le v tem, da je bila Socialna pomoč stalna institucija, ki je delovala do konca vojne. To je tudi razlog, da pozimi 1944/45 ni bila organizirana Zimska pomoč.

Prostovoljno socialno delo v okviru NOG

Celovitejša analiza tokov socialnega dela v okviru NOG še ni mogoča, ker so ti tokovi premalo raziskani. V prvem vojnem obdobju je bilo to delo namenjeno izključno pripadnikom NOG in njihovim družinskim članom. LP je bila sicer institucija nove ljudske oblasti, vendar je bilo zbiranje materialnih sredstev organizirano izključno na prostovoljni osnovi, zato lahko govorimo o prostovoljnem socialnem delu v pravem pomenu te besede. Preraščanje LP v SNP je pomenilo širjenje baze prostovoljnega socialnega dela, preoblikovanje v gibanje, ki naj bi zajelo vse Slovence, ki so kakorkoli podpirali protiokupatorsko in protibelogardistično gibanje. SNP je povezovalo Slovensko protifašistično žensko zvezo in Zvezo slovenske mladine (ponekod tudi druge organizacije), ki sta v svojem okviru razvili široke socialne aktivnosti, namenjene partizanskim enotam in žrtvam fašističnega terorja.

V nasprotju z okupacijsko stranjo, ki se je opirala predvsem na imovitejše posameznike, se je LP (SNP) opirala predvsem na ljudske množice, ki so tu našle svoj avtentični interes v boju za osvoboditev in obstoj. Z ustanovitvijo odseka za socialno skrbstvo pri SNOS leta 1944 in referatov za socialno skrbstvo pri pokrajinskih, okrožnih in okrajnih LO so mnoge naloge, ki jih je dotlej opravljala SNP, prešle na upravne organe za socilno skrbstvo, kar pa je bilo v celoti izvedljivo le na osvobojenem ozemlju. Na neosvobojenem ozemlju je SNP opravljala svoje naloge do konca vojne. Pomemben dogodek je bila tudi ustanovitev Rdečega križa Slovenije julija 1944, ki je prevzel poizvedovalno dejavnost ter mnoge naloge na področju socialnega in zdravstvenega varstva.

Z vsem tem se je področje prostovoljnega socialnega dela zoževalo. Namesto prostovoljnih prispevkov se je uveljavljal obvezni odkup, široke akcije za zbiranje sredstev pa so vse bolj prepuščale prostor ustvarjanju kriterijev za delitev, popolna centralizacija socialnega skrbstva po vojni pa je hudo omejila tudi možnosti prostovoljnega socialnega dela.

OPOMBE:

1. ŠKAL KZ fasc. II
2. Iz pravilnika družbe sv. Elizabete iz leta 1920, ŠKAL, Elizabetina družba, fasc. I
3. Slovenski narod, 20. decembra 1941
4. Slovenec, 9. maja 1942
5. Iz načrta Zimske pomoči 1943/44
6. Iz načrta Zimske pomoči 1943/44
7. Ibidem
8. Iz Rupnikove odredbe o ustanovitvi Socialne pomoči, Slovenec, 1.4.1944
9. IZDG ZP, Predlogi, 25. marec 1944
10. IZDG ZP, Poročila z dne 25. marca 1944
11. Škofijski list, leto 1942, št. 7-8, str. 37
12. Iz pisma Škofijske dobrodelne pisarne iz Ljubljane dekanijskemu uradu v Novem mestu, IZDG ŠDP, fasc. 124
13. Dušnopastirski tečaj 1944, str. 25
14. Arhiv IZDG, fasc. 433/I.
15. Arhiv muzeja Ljudske revolucije v Ložu, fasc. 5 NOB-civil.
16. Franček Saje-Belogardizem, nastanek vaških straž na Notranjskem
17. Iz okrožnice papeža Leona III. Rerum Novarum iz leta 1891